

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 18 maj 1915 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 176, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 2 mom. 1 och 2, § 3, § 5 mom. 3, § 7 mom. 3 samt § 8 mom. 2 och 3 i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov.

Närvarande: herrar Cedercrantz, Christierson, Grubbström, friherre Gripenstedt, Ingeström *), friherre Silfverschiöld, V. Edvard Larsson, Wrangel, Rooth, Olsson i Blädinge, Olsson i See *), Svensson i Eskilstuna, Tamm *), von Sneidern, Olsson i Rödningsberg och Jönsson i Boa.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt, till särskilda utskottet nr 2 hänvisad motion, nr 235, har herr *Akerman*, hemställt, att riksdagen måtte medgiva,

dels att, därest till följd av den under nästlidet år anbefallda mobiliseringen av rikets stridskrafter inkvartering jämlikt gällande rekvisitionslag pågått under så lång tid, att särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter därigenom åsamkats vederbörande kvartervärd, ersättning härför må utgå med belopp, som Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämmer,

dels ock att härav föranledda kostnader må av tillgängliga medel förskjutas för att framdeles för riksdagen anmälas till ersättande.

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 11 saml. 2 avd. 4 häft. (Nr 4.) 1

Till stöd för denna sin hemställan har motionären anfört:

»Sedan Kungl. Maj:t den 1 augusti 1914, enligt 74 § regeringsformen, för upprätthållande av rikets neutralitet meddelat förordnande om mobilisering av Gottlands stridskrafter ur armén samt av landstormen inom vissa områden, förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse samma dag, att den rätt att genom rekvisition av kommuner eller enskilda utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som stadgats i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov, skulle inträda från och med den 2 augusti 1914. Sedan Kungl. Maj:t vidare sistnämnda dag anbefallt mobilisering av dels Bodens fästning, dels krigsbesättningarna ur armén, i Älvsborgs, Karlskrona samt Vaxholms och Oskar-Fredriksborgs fästningar, förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse samma dag, att rekvisitionsrätt enligt nyssnämnda lag skulle inträda från och med den 3 augusti 1914.

Enligt rekvisitionslagens § 2 mom. 1 må genom rekvisition tagas i anspråk kvarter för trupper med befäl och vederlikar samt för andra, som äro vid krigsmakten anställda och för dess räkning använda, stallrum för hästar och slaktdjur ävensom plats under tak i befintliga byggnader för materiel och andra effekter.

Närmare bestämmelser rörande rekvisition av kvarter återfinnas i § 5. Uti mom. 1 stadgas sålunda, att kvarter skall lämnas för tågande trupper och militärtransporter ävensom för till ortens försvar eller eljest därinom förlagda trupper och militära anstalter. Vidare föreskrives i mom. 2, att kvarter skall lämnas i mån av utrymme i tillgängliga hus och byggnader å all egendom såväl i stad som på landet. Slutligen stadgas i mom. 3, att kvarter för människor, stallrum för hästar och slaktdjur samt, i mån av behov, plats under tak för materiel och andra effekter skall lämnas utan betalning.

Av förenämnda stadganden framgår, att vederbörande kvartervärdar icke äga åtnjuta någon som helst ersättning av statsmedel för inkvarteringen, vare sig denna lämnas för längre eller kortare tid. För å hus och byggnader bevisligen uppkommen skada utgår dock ersättning jämlikt bestämmelserna i § 8 mom. 1.

Uti en till Kungl. Maj:t ingiven skrift av den 19 september 1914 hava hemmansägarna Hugo Holmström, O. P. Thomsson och P. Björkegren i Hejnum samt Ernst Stengård i Tingstäde, samtliga å Gottland, uppgivit, att de hos sig hade inkvarterade Holmström 1 major, 1 läkare, 1 sergeant, 1 kommissarie och 40 meniga, Thomsson 1 å 2 löjtnanter och 47 meniga, Björkegren 1 kapten, 2 sergeanter, 1 kommissarie,

1 korpral, 1 kock och 43 meniga samt Stengård 1 kapten, 1 löjtnant, 1 fanjunkare, 2 serjeanter och 85 meniga. Den långa tid, inkvarteringen pågått, började emellertid förorsaka kvartervärdarna kännbara kostnader såväl därigenom, att de måste hålla en del av de inkvarterade med linne, sängkläder och porslin, som därigenom, att arbetsställen i logar och lador upptoges av de inkvarterade. Vad särskilt anginge ovannämnda persedlar, försleto dessa under en långvarig inkvartering, varför nya sådana måste inköpas. Med anledning härav hemställde berörda inkvarteringsvärdar, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, huruvida icke till dem och till andra på Gottland bosatta lantmän kunde lämnas skälig ersättning från inkvarteringsens början. Ersättningen syntes lämpligen böra utgå med 50 öre om dagen för sådan inkvarterad person, som nyttjade sängkläder, linne och porslin och med 3 öre om dagen för menig.

Uti häröver avgivet underdånigt yttrande har militärbefälhavaren på Gottland, med hänsyn till den långa tid, varunder kvartervärdarna på Gottland ålades inkvartering av trupper, i princip tillstyrkt den gjorda ansökningen och i samband därmed föreslagit, att till samtliga kvartervärdar på Gottland finge utgå ersättning för inkvartering. Ersättningen borde dock lämpligen utgå med nedanstående belopp:

För upplåtna boningsrum:

1) Åt officerare och underofficerare med vederlikar, då sängar och sängkläder tillhandahölles av kvartervärdarna:

- a) då en person inkvarterades i rummet 50 öre för rum och dag,
- b) då två personer inkvarterades i rummet 80 öre för rum och dag,
- c) då tre personer inkvarterades i rummet 1 krona 10 öre för rum och dag,
- d) då fyra personer inkvarterades i rummet 1 krona 50 öre för rum och dag.

2) Åt manskap med vederlikar, då rummet fullt belades, men utan sängar och sängkläder:

30 öre för rum och dag, samt

För upplåtna logar, stall och uthus:

3 öre för man och dag, samt

5 öre för häst och dag.

Uti infortrat underdånigt utlåtande den 6 oktober 1914 har arméförvaltningens intendentsdepartement, under åberopande av förutnämnda bestämmelser i § 5 mom. 3 av rekvisitionslagen, hemställt, att den gjorda framställningen icke måtte till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.

Vidare har Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län uti underdånig skrivelse den 15 januari 1915 gjort framställning om ersättning åt kvartervärdar i Boden samt därvid anfört följande:

Den uti § 5 mom. 3 av rekvisitionslagen givna bestämmelsen om skyldighet att utan ersättning lämna kvarter för människor m. m. vore uppenbarligen närmast avsedd för de fall, då det vore fråga om tågande trupper, och förläggningen alltså hade en mera tillfällig karaktär. Då emellertid några särskilda föreskrifter ej funnes i rekvisitionslagen angående ersättning för kvarter vid förläggning av mera långvarig beskaffenhet, måste sagda lagrum tillämpas även i sistnämnda fall.

En sådan mera långvarig inkvartering av trupper hade under mobiliseringen sistlidne höst ägt rum vid Bodens fästning. Dit hade genast i början av mobiliseringen förlagts en rätt stor truppstyrka och då alla trupper ej kunnat inrymmas i fästningen eller inom fästningsområdet befintliga kaserner, hade genom rekvisition tagits i anspråk en hel del enskilda hus i Boden och angränsande byar. Såväl ortsbefolkningen som en del militära befälhavare, vilka icke haft kännedom om omförmälda stadganden, hade till en början tagit för givet, att ersättning för intrånget skulle lämnas på samma sätt som vid inkvartering utan samband med mobilisering. Meddelandet om, att någon ersättning icke skulle kunna erhållas av statsverket för denna inkvartering, hade därför hos kvartervärdarna, som ju i regel befunne sig i små villkor, väckt stor bitterhet och missnöje och hade icke bidragit till att stärka det goda förhållandet mellan den civila befolkningen och militären i Boden. Det behövde dock knappast framhållas, att om det i allmänhet finge anses vara av den största betydelse, att särskilt i allvarliga tider ett gott förhållande rådde mellan landets civila befolkning och militären, detta önskemål av naturliga skäl framstode såsom en angelägenhet av högsta vikt, när fråga vore om ett fästningsområde.

För den händelse genom statsmakternas särskilda ingripande någon ersättning kunde beredas kvartervärdarna, hade Kungl. Maj:ts befallningshavande låtit genom kronobetjäningen verkställa utredning rörande alla de fall, då kvarter genom rekvisition tagits i anspråk för de till Boden förlagda trupper, rörande inkvarteringsens längd och beskaffenhet, kvartervärdarnas ekonomiska ställning och dylikt. Av denna utredning

framginge väl, att i det stora flertalet fall kvartervärdarna icke genom inkvarteringen ansetts hava gått miste om någon inkomst, som de eljest kunnat förskaffa sig genom uthyrning av de i anspråk tagna lokalerna — för de skador, som genom inkvarteringen tillfogats dessa, hade full ersättning enligt lag lämnats. Men det vore uppenbart, att inkvarteringen, vilken i många fall räckt ända till 80 å 90 dagar samt tagit i anspråk större delen av de rum, varöver kvartervärdarna haft att förfoga, gjort ett kraftigt ingrepp i deras enskilda liv samt förorsakat dem besvärligheter och obehag av mångahanda slag. Särskilt starka hade av naturliga skäl klagomålen varit från hyresvärdar, som icke kunnat uthyra sina lägenheter eller vilkas hyresgäster avflyttat, samt från hyresgäster, som berövats en avsevärd del av den förhyrda lägenheten och ändå ansett sig skyldiga att gälda hyran.

Det syntes Kungl. Maj:ts befallningshavande billigt och ur ovan anförda synpunkt även klokt, att ersättning för sådant intrång och olägenhet finge utgå. Vad Boden anginge, syntes det icke kunna bliva fråga om några avskräckande belopp, men såge sig Kungl. Maj:ts befallningshavande ur stånd att bedöma, huruvida beviljandet av sådan ersättning på andra håll skulle draga med sig konsekvenser, som kunde bliva ur ekonomisk synpunkt vådliga.

Under förutsättning att så icke bleve fallet, hemställde Kungl. Maj:ts befallningshavande, att åtgärder måtte vidtagas för beredande av ersättning för ifrågavarande inkvartering. Rörande ersättningens beräknande syntes man lämpligen kunna använda samma grunder, som plägade tillämpas vid inkvartering av trupper utan samband med mobilisering, d. v. s. bestämma visst belopp, t. ex. 5 å 10 öre för man eller häst och dag, dock endast för de fall, att inkvarteringen pågått en viss minimitid t. ex. minst 10 dagar, under vilken första tid någon ersättning ej skulle förekomma. För befäl syntes efter enahanda grund viss högre ersättning böra utgå.

Skulle Kungl. Maj:t emellertid icke anse en dylik allmän ersättning av behovet påkallad eller lämplig, föresloge Kungl. Maj:ts befallningshavande, att ersättning finge med tillhopa 1,280 kronor utgå i vissa angivna fall, där det kunnat påvisas, att kvartervärdarne genom inkvarteringen gjort en direkt förlust genom förhindrad uthyrning av sina lokaler och där i övrigt ömmande fall ansetts föreligga.

I avseende å den utredning av kronobetjäningen, som låge till grund för sistnämnda hemställan, ansåge sig Kungl. Maj:ts befallningshavande böra framhålla, att frågan, huruvida en person befunne sig i goda ekonomiska förhållanden eller icke, alltid vore vansklig att avgöra, och att

av sådan grund invändningar givetvis kunde göras och väl även komme att göras mot riktigheten av kronobetjäningens bedömande av de föreliggande fallen. Vidare måste även uppskattningen av förlustens storlek bliva mer eller mindre godtycklig, helst som kvartervärdarne i många fall torde hava gått förlustiga hyra för sina lägenheter icke blott under den tid, inkvarteringen varat, utan även en eller annan månad därefter, enär de icke alltid kunnat påräkna att få nya hyresgäster omedelbart efter truppernas avflyttning.

Kommendanten i Boden har tillstyrkt bifall till den av Kungl. Maj:ts befallningshavande gjorda framställningen.

Uti häröver den 12 februari 1915 avgivet utlåtande hava arméförvaltningens fortifikations-, intendents- och civila departement anført, att då ett bifall till ifrågavarande framställning, i vad densamma avsåge beredande av ersättning till samtliga de av inkvarteringen berörda personer, skulle kunna framkalla anspråk på liknande förmån från andra delar av riket och statsverket därigenom åsamkas utgifter, som svårigen nu kunde låta sig beräknas, men givetvis komme att uppgå till betydande belopp, departementen funne sig böra avstyrka bifall till framställningen i denna del. Vad åter beträffande beredande av ersättning åt de i den underdåniga skrivelsen omförmälda kvartervärdar, som genom inkvarteringen gjort direkt förlust eller beträffande vilka i övrigt ömmande omständigheter ansåges föreligga, förklarade departementet sig icke hava något att erinra mot, att gottgörelse tillerkändes dessa personer med de av Kungl. Maj:ts befallningshavande föreslagna belopp, därest Kungl. Maj:t skulle finna rekvisitionslagens bestämmelser icke lägga hinder i vägen för utanordnande av dylik ersättning. För den händelse den ifrågasatta ersättningen bleve medgiven, ansåge departementen härför erforderliga medel böra av civila departementet förskjutas för att framdeles hos Kungl. Maj:t anmälas till ersättande.

Med föranledande av förenämnda båda framställningar har Kungl. Maj:t uti sin den 20 april 1915 till riksdagen avlåtna proposition (nr 176) med förslag till lag om ändrad lydelse av vissa §§ i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov föreslagit, att till § 5 mom. 3 skall fogas ett tillägg av följande lydelse:

»Pågår inkvartering under så lång tid, att särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter därigenom åsamkas vederbörande kvartervärd, må dock ersättning utgå med belopp, som Konungen för varje särskilt fall bestämmer.»

Uti sitt till statsrådsprotokollet avgivna yttrande har föredragande departementschefen rörande det sålunda föreslagna tillägget anfört följande:

»Även om skyldigheten att tillhandahålla inkvartering i allmänhet icke kan anses verka mera betungande än förhållandena kräva, torde det dock vara uppenbart, att denna skyldighet i vissa fall kan för vederbörande kvartervärdar medföra icke blott avsevärda olägenheter utan jämväl direkta kostnader. Särskilt torde detta vara förhållandet, då på grund av föreliggande omständigheter ett och samma kvarter måste tagas i anspråk under en längre tid. Under den nästlidet år anbefallda mobiliseringen till skyddandet av rikets neutralitet har å somliga orter inkvartering av befolkningen måst lämnas månader igenom. Hos Kungl. Maj:t hava också kvartervärdar å vissa orter gjort framställning om utbekommande av ersättning för dem av inkvarteringen förorsakade kostnader och besvär. Sålunda hava kvartervärdar å Gottland framhållit, att de måste hålla en del av de inkvarterade med linne, sängkläder och porslin, vilka persedlar försletes och måste nyanskaffas, ävensom att arbetsplatserna i logar och lador upptoges av de inkvarterade.

Att i varje fall, då inkvartering lämnas, härför utgiva ersättning av statsmedel, kan naturligtvis icke ifrågasättas, enär detta skulle för statsverket medföra högst avsevärda kostnader och dessutom icke kan anses vara av förhållandena påkallat. Däremot håller jag före, att en längre tids inkvartering kan under vissa omständigheter för vederbörande kvartervärdar medföra så avsevärda olägenheter och kostnader, att det måste anses vara med rättvisa och billighet överensstämmande, att ersättning härför av statsmedel utgår. Jag anser därför, att förenämnda stadganden i § 5 böra kompletteras med en bestämmelse, som möjliggör utbetalande av ersättning för lämnad inkvartering i de fall, då sådan kan anses vara av föreliggande omständigheter betingad.

Då ersättning för lämnad inkvartering endast torde komma att utgå i särskilda undantagsfall, synes det mig icke lämpligt att överlämna prövningen av i förevarande hänseende framställda anspråk åt den kommission, som jämlikt § 11 av lagen eljest har att pröva och bestämma fordringsbeloppen för utgjorda rekvisitioner. För vinnande av önskvärd enhetlighet i lagens tillämpning torde ersättningsanspråk av denna natur böra i varje särskilt fall underställas Kungl. Maj:ts prövning.»

Då det av Kungl. Maj:t föreslagna stadgandet givetvis icke kan få någon retroaktiv verkan, kommer ersättning för inkvartering, som lämnas under den nästlidet år anbefallda mobiliseringen, icke att utgå. Starka

skäl synas mig emellertid tala för, att sådan ersättning får utgå enligt de av Kungl. Maj:t föreslagna grunderna jämväl för den gångna tiden.»

I motionens syfte hava fem ledamöter av andra kammaren instämt.

Utskottets
yttrande.

I § 2 mom 1 i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov stadgas, att genom rekvisition må tagas i anspråk kvarter för trupper med befäl och vederlikar samt för andra, som äro vid krigsmakten anställda och för dess räkning använda, stallrum för hästar och slaktdjur ävensom plats under tak i befintliga byggnader för materiel och andra effekter.

Närmare bestämmelser rörande rekvisition av kvarter återfinnas i § 5 av lagen. Ut i mom. 1 stadgas sålunda, att kvarter skall lämnas för tågande trupper och militärtransporter ävensom för till ortens försvar eller eljest därinom förlagda trupper och militära anstalter. Vidare föreskrives i mom. 2, att kvarter skall lämnas i mån av utrymme i tillgängliga hus och byggnader å all egendom såväl i stad som på landet. Slutligen stadgas i mom. 3, att kvarter för människor, stallrum för hästar och slaktdjur samt, i mån av behov, plats under tak för materiel och andra effekter skall lämnas utan betalning.

Av förenämnda stadganden framgår, att enligt gällande lag vederbörande kvartervärdar icke äga åtnjuta någon som helst ersättning av statsmedel för inkvarteringen, vare sig denna lämnas för längre eller kortare tid. För å hus och byggnader bevisligen uppkommen skada utgår dock ersättning jämlikt bestämmelserna i § 8 mom. 1.

Sedan, på sätt motionären omnämnt, under sistlidet år anbefallts mobilisering av vissa av rikets stridskrafter och i anledning härav förordnande meddelats, att rekvisitionsrätt jämlikt nyssnämnda lag inträtt, har inkvartering av trupper hos enskilda flerstädes ägt rum i betydande omfattning och under längre tider. Med anledning härav hava kvartervärdarne å vissa orter hos Kungl. Maj:t gjort framställningar om utbekommande av ersättning för dem genom inkvarteringen tillskyndade kostnader och olägenheter, vilka framställningar i allmänhet blivit av vederbörande myndigheter tillstyrkta. Utskottet får beträffande det närmare innehållet i berörda framställningar och däröver avgivna yttranden hänvisa till den av motionären härför lämnade redogörelsen.

I en den 20 april 1915 dagtecknad proposition, nr 176, med förslag till lag om ändrad lydelse av vissa §§ i lagen den 24 maj 1895

har Kungl. Maj:t föreslagit sådan ändring i denna lag, att ersättning för inkvartering i vissa fall skall utgå till kvartervärd. Enligt Kungl. Maj:ts förslag skall till § 5 mom. 3 i lagen fogas en ny bestämmelse av följande lydelse:

»Pågår inkvartering under så lång tid, att särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter därigenom åsamkas vederbörande kvartervärd, må dock ersättning utgå med belopp, som Konungen för varje särskilt fall bestämmer.»

Såsom skäl för detta ändringsförslag har föredragande departementschefen anfört följande:

»Även om skyldigheten att tillhandahålla inkvartering i allmänhet icke kan anses verka mera betungande än förhållandena kräva, torde det dock vara uppenbart, att denna skyldighet i vissa fall kan för vederbörande kvartervärdar medföra icke blott avsevärda olägenheter utan jämväl direkta kostnader. Särskilt torde detta vara förhållandet, då på grund av föreliggande omständigheter ett och samma kvarter måste tagas i anspråk under en längre tid. Under den nästlidet år anbefallda mobiliseringen till skyddandet av rikets neutralitet har å somliga orter inkvartering av befolkningen måst lämnas månader igenom. Hos Kungl. Maj:t hava också kvartervärdar å vissa orter gjort framställning om utbekommande av ersättning för dem av inkvarteringen förorsakade kostnader och besvär. Sålunda hava kvartervärdar å Gottland framhållit, att de måste hålla en del av de inkvarterade med linne, sängkläder och porslin, vilka persedlar försletes och måste nyanskaffas, ävensom att arbetsplatserna i logar och lador upptoges av de inkvarterade.

Att i varje fall, då inkvartering lämnas, härför utgiva ersättning av statsmedel, kan naturligtvis icke ifrågasättas, enär detta skulle för statsverket medföra högst avsevärda kostnader och dessutom icke kan anses vara av förhållandena påkallat. Däremot håller jag före, att en längre tids inkvartering kan under vissa omständigheter för vederbörande kvartervärdar medföra så avsevärda olägenheter och kostnader, att det måste anses vara med rättvisa och billighet överensstämmande, att ersättning härför av statsmedel utgår. Jag anser därför, att förenämnda stadganden i § 5 böra kompletteras med en bestämmelse, som möjliggör utbetalande av ersättning för lämnad inkvartering i de fall, då sådan kan anses vara av föreliggande omständigheter betingad.

Då ersättning för lämnad inkvartering endast torde komma att utgå i särskilda undantagsfall, synes det mig icke lämpligt att överlämna prövningen av i förevarande hänseende framställda anspråk åt

den kommission, som jämlikt § 11 av lagen eljest har att pröva och bestämma fordringsbeloppen för utgjorda rekvisitioner. För vinnande av önskvärd enhetlighet i lagens tillämpning torde ersättningsanspråk av denna natur böra i varje särskilt fall underställas Kungl. Maj:ts prövning.»

Då nämnda lagförslag givetvis ej kan erhålla retroaktiv verkan och alltså ej kan medföra, att ersättning gives för inkvartering, som föranletts av den under nästlidet år anbefallda mobiliseringen, skulle ersättning för nämnda inkvartering sålunda ej komma att utgå. I sin förevarande motion har därför motionären hemställt, att riksdagen måtte besluta, att ersättning för ifrågavarande inkvartering må lämnas i enlighet med de i Kungl. Maj:ts förslag angivna grunder.

Utskottet, som på de av departementschefen anförda skäl tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag, anser sig på enahanda grunder böra hemställa om bifall till motionärens förevarande förslag.

De kostnader, som komma att föranledas av beviljandet av ifrågavarande ersättning, synas böra av Kungl. Maj:t förskjutas av tillgängliga medel för att framdeles för riksdagen anmälas till ersättande.

På grund av vad utskottet sålunda anfört, får utskottet hemställa,

att riksdagen, med bifall till herr Åkermans förevarande motion, måtte medgiva,

dels att, därest till följd av den under nästlidet år anbefallda mobiliseringen av rikets stridskrafter inkvartering jämlikt gällande rekvisitionslag pågått under så lång tid, att särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter därigenom åsamkats vederbörande kvartervärd, ersättning härför må utgå med belopp, som Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämmer,

dels ock att härav föranledda kostnader må av Kungl. Maj:t av tillgängliga medel förskjutas för att framdeles för riksdagen anmälas till ersättande.

Stockholm den 18 maj 1915.

På utskottets vägnar:

C. CEDERCRANTZ.